

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Інженерії, транспорту та архітектури
Кафедра Будівництва та цивільної безпеки

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Декан ФІТА _____ Олександренко В.П.

_____ 2023 р.

СИЛАБУС

Навчальна дисципліна Соціально-економічні та психологічні основи безпеки праці

Освітньо-професійна програма Цивільна безпека

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Загальна інформація

Позиція	Зміст інформації
Викладач(і)	Калда Галина Станіславівна
Профайл викладача	http://op-bzd.khnu.km.ua/vykladachi/
E-mail викладача(ів)	kalda.galina@ukr.net
Контактний телефон	заповнюється за домовленістю
Сторінка дисципліни в ІСУ	https://msn.khnu.km.ua/course/view.php?id=4735
Навчальний рік	2023-2024
Консультації	Очні: середа, 6-а пара, ауд. 4-337 онлайн: за необхідністю та попередньою домовленістю

Характеристика дисципліни

Статус дисципліни	Форма здобуття освіти	Курс	Семестр	Загальний обсяг		Кількість годин						Курсовий проект	Курсова робота	Форма семестрового контролю	
				Кредити ЄКТС	Години	Аудиторні заняття				Індивідуальна робота студента	Самостійна робота, в т.ч. ІРС			Залік	Іспит
						Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття						
О	ОД	3	5	5	150	150	34		34		82				+

Анотація дисципліни

Дисципліна «Соціально-економічні та психологічні основи безпеки праці» є однією із спеціальних профілюючих дисциплін і тому займає провідне місце у підготовці здобувачів за спеціальністю Цивільна безпека.

Дисципліна викладається для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання спеціальностей галузі цивільної безпеки. При викладанні дисципліни використовуються активні і творчі форми проведення занять, зокрема, методи проблемного навчання.

Пререквізити – вступ до спеціальності, безпека життєдіяльності, охорона праці та екологічна безпека.

Кореквізити: економіка та управління підприємством, переддипломна практика, кваліфікаційна робота.

Мета і завдання дисципліни

Метою дисципліни «Соціально-економічні та психологічні основи безпеки праці» є формування у студентів основних понять соціальної та економічної складової охорони праці, а також психології праці, що може покращити або погіршити умови праці і може бути причиною нещасних випадків на виробництві.

Завдання дисципліни. Вивчення негативних факторів середовища, правової та нормативної бази безпеки праці, життя людини в умовах негативних факторів середовища праці; впливу соціальних, економічних та психологічних факторів на умови праці; набуття практичних навичок аналізу та оцінювання умов праці, стану охорони праці на підприємстві, застосування індивідуальних і колективних засобів захисту працюючих.

Очікувані результати навчання

Студент, який успішно завершив вивчення дисципліни, повинен: знати та розуміти вплив технічних рішень в суспільному та соціальному контексті; вміти поєднувати теорію і практику, а також приймати рішення та виробляти стратегію діяльності для вирішення завдань спеціальності з урахуванням загальнолюдських цінностей, суспільних, державних та виробничих інтересів; здійснювати організацію робочих місць, їхнє оснащенням, розміщення устаткування; розуміти і враховувати психологічні аспекти, вимоги існуючих державних і закордонних стандартів під час формування технічних завдань та рішень; надавати оцінку умовам праці у відповідності із діючим законодавством та нормативно-правовою документацією; проводити оцінку соціальних факторів на умови і безпеку праці, а також роль економічних факторів на профілактику нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; знати про можливі наслідки психологічного стану працюючих на безпеку праці.

Компетентності, на формування яких спрямовано ОК:

ІК. Здатність розв'язувати спеціалізовані задачі та практичні проблеми під час професійної діяльності у будь-якій галузі виробництва або навчання, що передбачає застосування безпечних умов праці з використанням економічних, соціальних та психологічних важелів щодо створення комфортної і безпечної роботи працюючих.

ЗК3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК10. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та здорового способу життя.

ФК1. Здатність застосовувати законодавчу та нормативно-правову базу, а також державні та міжнародні вимоги, практики і стандарти з метою здійснення професійної діяльності в будь-яких галузях виробництва.

ФК8. Готовність брати участь у роботах з впровадження безпечних умов праці на підприємствах виробничої та невиробничої сфери.

ФК10. Здатність здійснювати організацію безпечних робочих місць.

Програмні результати навчання, на забезпечення яких спрямовано ОК:

ПРН4. Знати та розуміти вплив технічних рішень в суспільному, економічному і соціальному контексті.

ПРН14. Вміти поєднувати теорію і практику, а також приймати рішення та виробляти стратегію діяльності для вирішення завдань спеціальності з урахуванням загальнолюдських цінностей, суспільних, державних та виробничих інтересів.

Тематичний і календарний план вивчення дисципліни

№ тижня	Тема лекції*	Тема практичного заняття*	Тема лабораторної роботи*	Самостійна робота студентів		
				Зміст	Год	Література
1	Соціально-економічне значення безпеки праці. Соціальне значення охорони праці. Економічне значення охорони праці	Навчання і стимулювання безпечної діяльності		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 1, підготовка до захисту роботи 1	4	[1-5]
2	Класифікація пільг, компенсацій та відшкодувань Пільги та компенсації у зв'язку із несприятливими умовами праці	Ергономічні та естетичні основи охорони праці на підприємстві		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 2, підготовка до захисту роботи 2	5	[1-5]

3	Визначення небезпек. Класифікація небезпек	Система «людина-машина-середовище» і забезпечення безпеки її діяльності		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 3, підготовка до захисту роботи 3	4	[1,4,6]
4	Природа походження небезпек	Пристосування людини до навколишніх умов у процесі праці та їх вплив на безпеку праці		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 4, підготовка до захисту роботи 4	5	[1,4,6]
5	Фінансування та облік витрат на заходи з охорони праці	Заходи з охорони праці як найважливіша складова частина плану економічного та соціального розвитку підприємства		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 5, підготовка до захисту роботи 5	4	[1,4,6,13,15]
6	Стимулювання охорони праці	Контроль та інспектування охорони праці		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до тематичного контролю	5	[1,4,6,13,15]
7	Системний аналіз безпеки. «Дерево причин та небезпек»	Оцінка впливу соціально-економічних факторів на стан та умови праці		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 6, підготовка до захисту роботи 6	5	[1,2]
8	Значення адаптації у трудовому процесі	Найважливіші завдання у сфері фізіології та психології праці		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 7, підготовка до захисту роботи 7	5	[1,5,7,9]
9	Психологічні аспекти підвищення рівня безпеки праці	Організація безпечної поведінки працівника у процесі праці		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 8	5	[1,5,7,8]
10	Фізіологічна та психологічна основа трудового процесу	Фізіологічна та психологічна основа трудового процесу		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 9, підготовка до захисту роботи 9	5	[1,5,10-12]
11	Алкоголізм, наркоманія та інші негативні соціальні чинники, їхній вплив на працездатність робітника	Шляхи зіставлення фактичних умов праці з нормативними		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 10, підготовка до захисту роботи 10	5	[6]
12	Трудовий колектив і його роль в забезпеченні безпеки праці	Конфлікт у трудовому колективі		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 11, підготовка до	5	[16-18]

				захисту роботи 11		
13	Вплив ергономіки робочого місця і небезпечних об'єктів на стан здоров'я працюючих	Психофізіологічні фактори умов праці		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 12, підготовка до захисту роботи 12	5	[2,3,14]
14	Кольорове оздоблення робочих приміщень та обладнання. Сигнально-попереджувальне, сигнально-розпізнавальне та сигнально-відмітне кольорове оздоблення робочих приміщень та обладнання	Вивчення психофізіологічної та професійної придатності у процесі підготовки до діяльності		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до тематичного контролю	5	[2,3,14]
15	Фізичне та розумове навантаження. Динамічна та статична робота	Визначення показників, які характеризують умови праці на виробництві		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 13, підготовка до захисту роботи 13	5	[1,5,7]
16	Якісні та кількісні показники здібностей людини	Концепція психологічного настрою на безпеку		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття 14, підготовка до захисту роботи 14	5	[7-12]
17	Методика і напрями дослідження психофізіологічної та професійної придатності	Напруженість праці. Втома та перевтома		Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до підсумкового контролю	5	[7-12]

Політика дисципліни

Організація освітнього процесу з дисципліни відповідає вимогам положень про організаційне і навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, освітньої програми та навчального плану. Студент зобов'язаний відвідувати лекції та практичні заняття згідно з розкладом, не запізнюватися на заняття, завдання виконувати відповідно до графіка. Пропущене практичне заняття студент зобов'язаний опрацювати самостійно у повному обсязі і відвідувати перед викладачем не пізніше, ніж за тиждень до чергової атестації. До практичних занять студент має підготуватися за відповідною темою і проявляти активність. Набуті особою знання з дисципліни або її окремих розділів у неформальній освіті зараховуються відповідно до Положення про порядок перезарахування результатів навчання у ХНУ.

Критерії оцінювання результатів навчання

Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за **чотирибальною** шкалою. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, виконаних і зданих позитивно з врахуванням коефіцієнта вагомості. Вагові коефіцієнти змінюються залежно від структури дисципліни і важливості окремих її видів робіт. При оцінюванні знань студентів використовуються різні засоби контролю, зокрема: усне опитування перед допуском до виконання практичної роботи – здійснюється на її початку; засвоєння теоретичного матеріалу з тем перевіряється тестовим контролем; якість виконання, набуття теоретичних знань і практичних навичок перевіряється шляхом захисту кожної практичної роботи згідно з робочою програмою дисципліни і робочим навчальним планом.

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів денної форми навчання у семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота														Підсумковий контроль		
Практичні заняття														Тематичні контролю		Іспит
ПЗ1	ПЗ2	ПЗ3	ПЗ4	ПЗ5	ПЗ6	ПЗ7	ПЗ8	ПЗ9	ПЗ10	ПЗ11	ПЗ12	ПЗ13	ПЗ14	ТК1	ТК2	
0,4														0,2		0,4

Умовні позначення: ПЗ – практичне заняття; ТК – тестовий контроль.

Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЕКТС

Оцінка ECTS	Інституційна шкала балів	Інституційна оцінка	Критерії оцінювання
A	4,75-5,00	5	Зараховано Відмінно – глибоке і повне опанування навчального матеріалу і виявлення відповідних умінь та навиків. Добре – повне знання навчального матеріалу з кількома незначними помилками. Добре – в загальному правильна відповідь з двома-трьома суттєвими помилками. Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, але достатнє для практичної діяльності за професією. Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, що задовольняє мінімальні критерії оцінювання
B	4,25-4,74	4	
C	3,75-4,24	4	
D	3,25-3,74	3	
E	3,00-3,24	3	
FX	2,00-2,99	2	Незараховано Незадовільно – безсистемність одержаних знань і неможливість продовжити навчання без додаткових знань з дисципліни Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота і повторне вивчення дисципліни.
F	0,00-1,99	2	

Питання для підсумкового контролю з дисципліни

- Охарактеризуйте соціальне значення охорони праці.
- Охарактеризуйте економічне значення охорони праці.
- Які результати зміни соціальних показників?
- Опишіть витрати на заходи щодо покращення умов і охорону праці.
- Класифікація пільг, компенсацій та відшкодувань.
- Перерахуйте пільги та компенсації у зв'язку із несприятливими умовами праці.
- Класифікація та джерела небезпек.
- Природа походження небезпек
- Які використовуються заходи з охорони праці в плані економічного та соціального розвитку підприємства.
- Як проводиться фінансування та облік витрат на заходи з охорони праці?
- Як проводиться стимулювання охорони праці?
- Як здійснюється контроль та інспектування охорони праці?
- Охарактеризуйте основні особливості позитивного та негативного стимулювання безпечної поведінки працюючих в процесі праці.
- Як впливають вік, стаж та досвід роботи на безпеку праці?
- Охарактеризуйте поняття «психологія безпеки праці».
- Чим характеризується психічний компонент праці?
- Коротко охарактеризуйте елементарні види психічної діяльності людини.
- Чим характеризуються процеси уявлення та мислення?
- Яким буває мислення людини в процесі праці?
- Які види пам'яті розрізняють у людини за характером її психічної активності в трудовій діяльності?
- Яку роль відіграють увага і воля в процесі праці?
- Від яких вольових властивостей людини залежить її свідомо регуляція поведінки і діяльності в процесі праці?

23. Які види емоційно-поведінкового реагування розрізняють у працюючих при стресових (аварійних) ситуаціях?
24. Чому організація трудової діяльності у виробничій сфері повинна базуватися на врахуванні не окремих ізольованих властивостей працівника, а цілісної структури його особистості?
25. Як впливає темперамент та характер людини на результати праці?
26. Що таке якісні та кількісні показники здібностей людини?
27. Що таке внутрішня та зовнішня мотивація людини в процесі праці?
28. Коротко охарактеризуйте відомі процесуальні теорії мотивації людини в процесі праці.
29. Чому адаптація людини до навколишніх умов у процесі праці є важливим засобом попередження травм, нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві?
30. Що таке професійна адаптація людини?
31. Зробіть перелік організаційних форм і методів професійного навчання.
32. Яку роль відіграє трудовий колектив в забезпеченні безпеки праці?
33. Що таке психологічна сумісність членів трудового колективу?
34. Як впливає психологічний клімат у трудовому колективі на працездатність та безпеку праці?
35. Що вивчають ергономіка та технічна естетика?
36. Яка наука вивчає систему «людина-машина-середовище»?
37. Які основні функції ергономіки?
38. Охарактеризуйте такий важливий елемент технічної естетики, як раціональне кольорове оздоблення робочих приміщень та обладнання.
39. Для чого використовується сигнально-попереджувальне, сигнально-розпізнавальне та сигнально-відмітне кольорове оздоблення робочих приміщень та обладнання?
40. Охарактеризуйте смислове значення, область застосування сигнальних кольорів та відповідних їм контрастних кольорів згідно з існуючими стандартами.
41. Які існують основні види знаків безпеки?
42. Як впливають алкоголізм, наркоманія та куріння на працездатність людини в процесі праці?
43. За якими етапами, згідно з існуючою методикою, здійснюється професійний відбір?
44. Згідно з яким нормативно-правовим документом проводиться психофізіологічна експертиза при професійному відборі?
45. Наскільки актуальна проблема формування професійної надійності спеціалістів?

Методичне забезпечення

Навчальний процес з дисципліни забезпечений необхідними навчально-методичними розробками в модульному середовищі.

Рекомендована література

Основна

1. Калда Г.С., Ганзюк А.Л., Филипчук В.Л., Бєліков А.С. Соціально-економічні та психологічні основи цивільної безпеки. Навчальний посібник, Хмельницький, 2021, 208 с.
2. Соколан Ю.С. Інженерне обладнання будівель. Навчальний посібник, ХНУ, Хмельницький, 2022, 226 с.
3. Бєліков А.С., Шаломов В.А., Кульбач А.А., Калда Г.С., Коваленко О.В. Ергономіка в будівництві / Підручник, Дніпро: Журфонд, 2022. 220 с.
4. Калда Г.С., Бєліков А.С., Соколан Ю.С., Рибалка К.А. Соціально-економічна та психологічна оцінка умов праці на виробництві // Український журнал будівництва та архітектури, Дніпро, №2, 2021, стор. 72-79.
5. Ткачук К.Н., Калда Г.С. та інші. Психологія праці та її безпеки, Навчальний посібник: Хмельницький, ХНУ, 2011. – 135 с.
6. Калда Г.С., Соколан Ю.С., Паршенко К.А. Соціально-економічні основи охорони праці, Навчальний посібник: Хмельницький, ХНУ, 2017. – 168 с.
7. Крушельницька А.В. Фізіологія і психологія праці, 2000.
8. Бодров В.А. Психологія професійної придатності: Навчальний посібник для вузів. – М.: ПЕРСЄ, 2001.
9. Бодров А.А. Практикум по дифференциальной психодиагностике профессиональной пригодности. – М.: ПЕРСЭ, 2003. – 768 с.
10. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 310 с.
11. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення професійної діяльності в звичайних та екстремальних умовах. – К.: Ніка-Центр, 2006, 580 с.

12. М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, А.Ф. Косенко, Т.І. Кочергіна. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я: Навчальний посібник. – К.: Фірма «ІНКОС», 2002. – 272 с.

13. Березуцький В.В. Безпека людини у сучасних умовах: Монографія / В.В. Березуцький, Н.Л. Березуцька, А.О. Богодист та ін.; За заг. ред. проф. В.В. Березуцького. – Харків: ФОП Мезіна В.В., 2018. – 208 с.

14. Ергономіка. Навчально-методичний посібник / Гервас Ольга Геннадіївна. – Умань: видавничо-поліграфічний центр «Візаві». - 2011. – 130с.

15. Управління охороною праці: Навчальний посібник / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І. та ін. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.

Додаткова

16. Ткачук К.Н., О.Є. Кружилко. Прогнозування виробничого травматизму: Монографія. – Київ, Основа. – 2014, 346 с.

17. Ткачук К.Н., В.Л. Филипчук та ін. Організація наглядової діяльності у галузі охорони праці: Навчальний посібник. – Київ, ТОВ «Основа». – 2015. – 262 с.

18. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII (поточна редакція – 05.10.2016) – zakon5.rada.gov.ua.

Розробник:

д.т.н., проф. Калда Г.С.

Погоджено:

Зав. каф. БтаЦБ:

д.т.н., проф. Калда Г.С.

Гарант ОПП:

к.т.н., доц. Паршенко К.А.